

Kumla kyrkas räkenskapsbok 1421—1590.

Med inledande studier utg. av Jonas L:son Samzelius. Uppsala 1945. Pris 15:— kr.

Av vårt lands fåtaliga räkenskapsböcker från medeltiden — det finns bara sju sådana utom biskopliga och domkapitlens — intar Kumla kyrkas i Närke i Uppsala Universitets bibliotek tredje plats i ålder. När den nu utgivits med en lärd inledning och en kommentar av bibliotekarien Samzelius är det till stor glädje för kyrkohistoriskt intresserade. Det visar sig vid en genomläsning av handskriftsutgåvan, att den måste tilldra sig uppmärksamhet även från den kulturhistoriska och konsthistoriska forskningen för att inte nämna hembygdsforskningen i trängre mening. Samzelius börjar sin skildring av handskriften med en analys av handstilar och ger därvid en framställning av prästerna och deras öden under denna tid. På grundval av handskriften skildras sedan bebyggelsen under 1400- och 1500-talet, vidare glimtar ur näringslivet särskilt järnproduktionen, om kyrkionde och kyrkans skatter, dess egendom särskilt korna, kolegan och andra lånerörelser samt avlat, subsidier m. fl. avgifter. Ett viktigt avsnitt behandlar sockens självstyrelsen och ett annat kyrkobyggnaden och inventarierna.

Största betydelsen torde handskriften äga som källa för ekonomisk historia. Ett studium av tiondeuppgifterna jämförda med tiondelängder från 1526 och 1554 är synnerligen givande och har på ett intressant sätt behandlats av utgivaren. Även kyrkogodsens förvaltning blir belyst på ett sätt som annars sällan kommer ifråga. Kyrkoherdens inkomst under medeltidens slut låter sig beräkna med en viss sannolikhet — författaren sätter den till 35 mark, en rätt betydande summa. En egendomlig biinkomst för kyrkan var »kolegan», som bestod i uthyrning av kyrkans kor, tidvis 16 stycken.

Den omfattande lånerörelsen, som avslöjas i räkenskaperna, låter oss ana en kreditgivning, som måste ha spelat en stor roll i dåtidens penningfattiga Sverige. Författaren taxerar årsomslutningen till omkring 150 mark. Vissa utgiftsposter ge oss värdefulla glimtar av socken- och kyrkolivet. Så t. ex. kan man följa utgiftsposterna för rökelse ända till 1537, då de plötsligt sluta. Reformationen bryter in. År 1521 hade en dyrbar monstrans inköpts, men det dröjde inte länge förrän Gustav Vasa »lånade» den. Sju

år tidigare (1530) nedskrevs den innehållsrika notisen: Dominus rex leuavit agrarium et decime (Herr Konungen uppbar avraden och tionden). Den innebär, att staten hade övertagit kyrkans beskattning, och kyrkan fick nöja sig med offergåvor och testamenten. År 1538 förekommer utgiften till domkyrkan för smörjelse för sista gången. Fyra år därefter inköptes Gustav Vasas bibel för 10 mark, och 1544 gjordes en predikstol för 10 öre.

Uppgifterna rörande särskilt kulten, som finnas, äro av mycket stort intresse. Vid biskopsvisitationen 1488 invigdes högaltaret till ära för den treeniga Guden och för Johannes döparen, S:t Lars, S:t Eskil och lokalhelgonet Torgils. Fem altaren funnos dessutom nämligen Det heliga korsets, S:t Olovs, S:t Annas, S:t Gregorius' och Alla helgons altaren.

Inköp av inventarierna ge i vissa fall ytterst märkliga upplysningar. Mäss- och altarkläden noteras noga likaså kultbilder. Ytterst värdefull är uppgiften om inköp av en Mariabild i Vadstena år 1473 för 136 mark. Det är första gången konsthistorikern får en direkt fingervisning om en skulptur från klosterverkstaden i Vadstena, och betydelsen av denna notis för specialforskaren kan inte överskattas. År 1439 inköptes det stora altarskåpet, vars ursprung tyvärr inte omtalas. Men redan årtalet kan noteras med tacksamhet. Altarskåpets konsthistoriska ställning berör förf. mera flyktigt. Däremot ägnas större utrymme åt martyren Torgils, Kumla sockens eget helgon, som hittills knappast varit känd.

Efter inledningen och själva utgåvan följa som bilagor samtliga avlatsbrev för Kumla kyrka, en förteckning över lagmansnämnder 1525—1548, en kyrkotiondelängd i Kammararkivet från 1554, en sammanställning av kyrkans inkomster 1421—1569 och av kyrkoinventarier, register över helgdagar, helgon och marknader m. m. Enbart inventarielistan trollar fram en strålande bild av en medeltidskyrkas liv med dess rika gudstjänst och kyrkliga processioner med blosstaken, bloss, fanor, kors, rökelsekar, S. Torgils och S. Cecilias skrin m. m.

Samzelius mönstergilla publicering av Kumla kyrkas gamla räkenskapsbok är en fängslande läsning. För anmälaren ha en medeltidskyrkas dagliga liv aldrig framträtt så levande.

Bengt Cnattingius.